

ROMANELE POETULUI

Dr. hab. **Ion CIOCANU**
Institutul de Filologie al AȘM

THE POET'S NOVELS

Summary. The article represents an attempt to involve the reader into the world of the characters from the five novels of the well-known poet Dumitru Matcovschi. His first three epic works are presented through references to Eliza Botezatu and Andrei Hropotinschi who have previously analyzed them. Ion Ciocanu refers to *Focul din vatra* (The fireplace) and *Piesa pentru un teatru provincial* (The play for a provincial theatre). The critic reveals the psychological and intellectual peculiarities of Lisandru Povara, Aristid, Grigore Ciobanu, Dan and Pan, and other characters that, through their common and impressive relations, incite the reader and breathe in noble feelings and cultivate citizen attitudes worthy of the contemporary man.

Keywords: novel, poetic vein, ethical issues, moral portrait, mentality, social behavior, intellectual-psychological complexity, conflict, genuine, musical digressions.

Rezumat. Articolul e o încercare de a antrena cititorul în lumea personajelor celor 5 romane ale cunoscutului poet Dumitru Matcovschi. Primele lui trei lucrări epice sunt prezentate expeditiv prin referințe la Eliza Botezatu și lui Andrei Hropotinschi, care le analizaseră anterior. Ion Ciocanu se oprește la *Focul din vatră* și *Piesă pentru un teatru provincial*. Criticul relevă particularitățile psihologice și intelectuale prin care se remarcă Lisandru Povară, Aristid, Grigore Ciobanu, Dan și Pan și alte personaje care, prin relațiile lor firești, totodată impresionante, îl incită pe cititor, îi inspiră sentimente nobile și-i cultivă atitudini cetățenești demne de omul contemporan.

Cuvinte-cheie: roman, filon poetic, probleme etice, portret moral, mentalitate, comportament social, complexitate psihologico-intelectuală, conflict, inedit, digresiuni muzicale.

Din moștenirea literară lăsată de Dumitru Matcovschi fac parte și romanele *Duda* (1973), *Bătuta* (1975), *Toamna porumbeilor albi* (1975), *Focul din vatră* (1982) și *Piesă pentru un teatru provincial* (1984). O primă caracteristică a prozei sale rezidă în filonul poetic al acesteia, adevăr pus în valoare de Andrei Hropotinschi în studiul *O modalitate de oglindire – confesiunea lirică*, inserat în volumul său *Revelația slovei artistice* din 1979. Ce-i drept, colegul dispărut prematur din viață s-a referit numai la

primele trei opere epice ale scriitorului. O continuare firească a spuselor confratelui critic despre romanele lui Dumitru Matcovschi sunt considerațiile Elizei Botezatu din cartea ei recentă *Dumitru Matcovschi: itinerar liric* (2013): „Universul tematic al prozei lui Dumitru Matcovschi face corp comun cu acela al poeziei...” și „Matcovschi-prozatorul rămâne poet, plăsmuind proză lirică de atmosferă, impregnată de o impunătoare încărcătură afectivă” (p. 50-51).

O altă caracteristică esențială a romanelor matcovschiene rezidă în capacitatea scriitorului de a reflecta cu multă îndrăzneală asupra unor probleme etice complicate, de a aborda destine omenеști care se afirmă în împrejurări vitrege, în procesul învingerii unor obstacole serioase, unele personaje sacrificându-și în cele din urmă viața în confruntarea lor cu oameni josnici, hidoși. Filonul liric al romanelor matcovschiene, pomenit ceva mai devreme, e ca și cum completat de un altul, dramatic sau chiar tragic, după cum se întâmplă în *Toamna porumbeilor albi* și în *Focul din vatră*.

Despre *Toamna porumbeilor albi* am vorbit detaliat într-un studiu inserat în cartea *Dreptul la critică* din 1990 și nu revenim aici decât fragmentar, evidențiind, bunăoară, momentul de-a dreptul zguduitor – și sub aspectul dramatismului romanului, și sub acela al atitudinii cetățenești a personajului față de oamenii hidoși la suflet și porniți la fapte rele – al intervenției protagonistului scrierii, Lisandru Povară, când vecinul acestuia, Aristid, îl bate nemilos pe propriul lui copil harnic și cuminte Victor. Momentul în cauză contribuie esențial la definitivarea portretului moral și cetățenesc al personajului. În unitate cu celelalte acțiuni prin care se lasă memorat romanul, implicarea lui Lisandru Povară constituie manifestarea supremă a omeniei, cumsecădeniei și, finalmente, a jertfei protagonistului romanului în confruntarea lui cu forțele negre ale realității rurale, surprinse de pana scriitorului în persoana lui Aristid.

Impresionant este și personajul negativ predominant al romanului, Aristid. Acesta e un om-fiară. Apucăturile lui infame se împletesc în permanență cu ura oarbă față de consătenii care lucrează cinstit, conviețuiesc liniștit și-l îndeamnă și pe el să muncească, să nu fure, să nu-și maltrateze soția și feciorul minor. Realitatea obiectivă se constituie și din astfel de oameni-fiare, care o slutesc în chip monstruos, iar scriitorul are ochi să vadă, minte să înțeleagă și pană să le evoce în pagini de carte veridice, impresionante anume prin hidoșenia personajelor negative.

Lirismul congenital al lui Dumitru Matcovschi nu-l determină să ocolească personajele josnice și faptele totalmente reprobabile ale concetățenilor noștri decăzuți moral. Tocmai prin fidelitatea per-

manentă față de adevărul realității evocate prin amănunte, detalii și personaje pitorești și memorabile, romanul *Toamna porumbeilor albi* rămâne până în prezent unul care se lasă lecturat cu plăcere, în pofda timpului scurs de la plâsmuirea lui, în 1979.

Oarecum mai puțin „agreat” de critica literară, este demn de o apreciere înaltă până azi și romanul *Focul din vatră*. Dumitru Matcovschi e – și în această lucrare – un descoperitor îndrăzneț al esenței etice nedeținute a faptelor și fenomenelor supuse investigației literare. Și aici el plâsmuiește personaje vii, expresii concentrate ale unor oameni diferiți ca trăire sufletească, mentalitate, comportament social, adoptă atitudini lipsite de compromis față de ceea ce urâște realitatea, îndeamnă cititorul – prin personaje inedite și situații existențiale complicate – spre idealuri etice nobile. Ne reîntâlnim cu Oraz Antonovici, Ovidiu Nicolaevici, Aristid și alte personaje din romanele precedente ale scriitorului. Aristid, de exemplu, e același din *Toamna porumbeilor albi* – o brută, o bestie la suflet (ori chiar mai rău). La un moment dat Matcovschi ne servește un amănunt care subliniază cu o putere nouă bestialitatea personajului: acesta printre hulubi cu undița. „Cap de braconier are pe umeri. Cap de braconier și de păgân” zice Grigore Rusan despre Aristid. Faptul că-l prezintă și-n acest roman în culori atât de respingătoare ne cam pune pe gânduri. De aceea am cugetat cu multă atenție asupra unei explicații a scriitorului în privința personajului îndobitocit: „Brigadierul din *Tata* (spectacol montat pe baza romanului *Toamna porumbeilor albi* – I. C.) e o brută. Aveam nevoie de o brută și l-am făcut exact așa cum aveam nevoie să arate el. De fapt, nu l-am făcut, ci l-am copiat din viață, în toate amănuntele, în gesturi chiar. Om negru la suflet Aristid, om fără de suflet...”, după care părea să regrete că-l prezentase unilateral: „Aristid, brigadierul meu, ar fi câștigat mult, dacă n-ar fi fost conturat într-o singură culoare...” (Dumitru Matcovschi, *Viața cea de toate zilele*, „Literatura și arta”, 1991, 21 mai).

E adevărat că o anumită complexitate psihologico-intelectuală ar fi adăugat personajului credibilitate și chiar un început de compătimitate din partea cititorului care știe că oamenii nu se împart cu strictețe farmaceutică în diavoli și îngeri. Ne gândim totuși la gestul matcovschian de a-l fi prezentat pe Aristid atât de negru la suflet. În cazul unui personaj de această natură, scriitorul se vede obligat să-i dezvăluie adâncimile originare ale sufletului și mentalității, să nu diminueze pericolul acestuia pentru ceilalți, pentru societate, să nu demobilizeze cititorul nimerit în situația de a lupta – și el – împotriva unor atari personaje în viață. De aceea, probabil, scriito-

rul l-a prezentat în culori negre în romanul precedent, rămânându-și fidel și în *Focul din vatră*.

Or, Dumitru Matcovschi procedează la fel de intransigent în cazul tuturor personajelor pornite pe cale greșită, de exemplu – în cazul Elenei, soția alcoolizată a lui Grigore Ciobanu.

S-ar părea: ce poate fi mai simplu, pentru autor, decât să prezinte revenirea la normal a unei femei stăpânite de patima alcoolului, să descrie lecuirea deplină a acesteia? Dar Matcovschi a intuit pericolul patinării pe suprafața fenomenelor negative și nu și-a permis un compromis cu propria sa înțelegere a lucrurilor, n-a îndulcit amarul vieții personajului, n-a ocolit adevărul crunt al realității. Desigur, s-ar fi putut ca Matcovschi să nu insiste atât de drastic asupra daunei alcoolului în cazul Elenei, ca și asupra bestialității înfiorătoare în cazul lui Aristid. Dar – vorba lui Lev Tolstoi – „omul de artă de aceea e om de artă, că nu vede lucrurile cum dorește să le vadă, ci așa cum sunt ele în realitate”. Omul de artă e un ochi care vede realitatea în esența ei nedeținută și, văzând-o așa cum este ea, pătrunde cu antenele proprii sale simțiri și gândiri la rădăcina faptelor și oamenilor contemplați în realitate, fie acestea rare sau lipsite de importanță la prima vedere, dezvăluie aspectele pe care nu le intuiesc oamenii de rând; scriitorul nu se mulțumește să constate că fac abuz de alcool – ia acolo – două femei, ambele duse în mod forțat la lecuire, Efimia chiar de două ori, iar Elena moare în stare avansată de ebrietate. Autorul vede cazurile singulare printr-o lentilă măritoare, e asemenea microscopului care descoperă ceea ce nu vede un ochi obișnuit, gata oricând să se împace cu o stare de lucruri devenită la noi ordinară. El întrezărește ipostazele posibile și chiar inevitabile ale faptului, fenomenului sau tipului uman supus investigației artistice și le prezintă cum îi dictează conștiința cetățenească, fără să se abată de la adevărul intuit.

Nucleul *Focului din vatră* îl formează urmărirea meticuloasă de către autor a două cupluri familiale: Grigore Ciobanu și Elena, pe de-o parte, și Grigore Rusan și Dumitra, pe de altă parte. Sunt două familii nefericite, fiecare în felul ei. Grigore Ciobanu suferă mult din cauza alcoolizării Elenei, dar nu cedează: el nu poate admite să se abată de la legile scrise și cele nescrise, rămase de la bune și părinți, altfel zis – să se lase înfrânt în confruntarea cu alcoolismul soției și-n felul acesta să stingă *focul din vatră*, pe care-l păstrasera cu sfințenie înaintașii. Grigore Rusan însă nu cunoaște amarul vieții. Chiar atunci când soția sa Dumitra îl părăsește, plecând la un alt bărbat, cu care speră să aibă copii, el nu-și face probleme de niciun fel, continuă să agonisească bunuri materiale cu o hapsănie feroce, se consideră „om cu cap pe umeri,

fecior de gospodar”, nu ca alde Grigore Ciobanu. Adevărul e că anume acesta, Grigore Ciobanu, trecând prin nevoi grele, se îngrijește de sufletul și viața sa onestă, păstrează focul din vatră, asemenea părinților și bunicilor, ci nu așa cum procedează consăteanul său, străin de preocupări sufletești și intelectuale în măsură să-i asigure rostul și farmecul vieții.

Nu strică să atenționăm cititorul articolului de față că Dumitru Matcovschi vede cu aceeași claritate oamenii buni la suflet, luminoși la cuget, ca tușa Vera, mama lui Grigore Ciobanu (anume ei îi sunt consacrate cele mai duioase pagini ale romanului), Nătălița, medicii Mihail Bârsan, Gheorghe Savovici etc. El se apleacă asupra variatelor probleme ale satului moldovenesc al epocii respective, pe care le prezintă în lumina adevărului lor esențial, prin personaje vii, în măsură să ne incite și să stimuleze în continuare setea noastră de a citi, în speranța de a deveni și noi niște veritabili ochi spirituali care văd lucrurile în adâncimea lor nedezmințită.

Totuși, romanul cel mai complicat și mai incitant al lui Dumitru Matcovschi este *Piesă pentru un teatru provincial*. Dincolo de preocupările sale de problemele și conflictele, unele deosebit de acute, care se dezlănțuie în lumea satului, de exemplu – confruntarea inimaginabil de acerbă dintre Dan, suflet de artist boem, ieșit la pensie, dar incoruptibil în cazul delapidărilor materiale și al purtărilor amorale față de subalterni ale președintelui colhozului din Poiana. Conflictul dintre aceste personaje are acuitatea și rezonanța demne de o dramă puternică. O altă confruntare adevărată atitudinii intransigente a scriitorului față de metehnele de ordin moral ale oamenilor se vădește în episodul în care scriitorul evocă scoaterea a trei lespezi de piatră din postamentul monumentului părinților lui Dan și Pan de către un consătean, Vicu, pentru a le utiliza la construcția propriei lui case. Dramatică e și implicarea actorului Larie în momentul dezlănțuirii psihologice groaznice a unui alt consătean, care voia să-și înecă soția în iaz pentru că se alcoolizase. Apoi alte și alte episoa-

de concrete certifică atenția permanentă a scriitorului față de fapte și personaje insolite ale vieții rurale.

Toate acestea pe de o parte, ca o confirmare a preocupărilor devenite constante ale romancierului. Dar noul, ineditul romanului *Piesă pentru un teatru provincial* rezidă în prezentarea de către autor a vieții și activității unui colectiv de actori ai teatrului, văzut în nenumărate acțiuni concrete ale unor personaje cu adevărat inedite în literatura est-pruteană a epocii. Pan Luca (cu soția sa Victoria și fiica lor Patricia), Livia, Larie Apetri, Taurul, Martiriul, Șeful, tanti Serafima și alte personaje ne prilejuiesc savurarea unei lumi pestrițe a slujitorilor artei teatrale confrunțați cu multe și grave probleme de tot soiul, dezvăluite de Matcovschi din interior, în deplină cunoștință de cauză, îndrăzneț și convingător. E o cugetare temerară a autorului, prin personaje distincte, asupra stării dramaturgiei și teatrului est-prutean la o etapă concretă a evoluției acestora.

De o prospețime imposibil de tăgăduit sunt Pannait (podarul), Femeia de dincolo, inspectorul Șaptecai și alte personaje, ba chiar întreaga operă dramatică inserată în „corpul” romanului. În cadrul piesei sunt remarcabile așa-numitele digresiuni muzicale, element principal inedit în proza epică de la noi.

O altă noutate categorică în roman este personajul preponderent insolit Dan Luca, autor – și el – al unei piese (*Vine apa*), discutată și montată în cele din urmă de colectivul teatrului evocat de romancier.

Ar fi de remarcat și alte probleme așa-zis „parțiale” abordate de scriitor în acest roman, ca participarea elevilor la o discotecă buclucașă, cu finalul ei desfășurat la sectorul de poliție, dar nu insistăm asupra tuturor episoadelor incitante în măsură să sporească în mod considerabil interesul și plăcerea cititorului. Ne limităm la spusesele de până aici și conchidem că prozatorul Dumitru Matcovschi nu este mai puțin interesant și demn de prețuire decât poetul, textierul de cântece și dramaturgul care a asigurat vreme îndelungată repertoriul teatrului nostru în evoluția firească a acestuia.

Scoarță (fragment), începutul sec. al XIX-lea. Nr. 414